

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 19ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1970

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΛΕΩΝ. Θ. ΖΕΡΒΑ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΜΕΛΟΥΣ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ.—Τὸ παραμῦθι τοῦ Ἔρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς εἰς τὴν νεοελληνικὴν παράδοσιν, ὑπὸ Γεωργίου Ἀ. Μέγα*.

Ἡ ἀνακοίνωσίς μου ἀφορᾷ εἰς τὸν μῦθον τοῦ Ἔρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς, ὁ ὁποῖος μᾶς παρεδόθη διὰ τῶν «Μεταμορφώσεων» τοῦ Λατίνου συγγραφέως Ἀπουληίου (2ου αἰ. μ. Χ.), ἀλλὰ διασώζεται καὶ εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἄλλων λαῶν.

Διὰ γὰ εἶμαι σαφῆς εἰς ὅσα θὰ εἶπω, κρῖνω σκόπιμον νὰ συνοψίσω δι' ὀλίγων τὴν διήγησιν τοῦ Ἀπουληίου.

Ἡ τρίτη καὶ μικρότερη ἀπὸ τὰς θυγατέρας τοῦ βασιλέως, ὀνόματι Ψυχὴ, εἶναι τόσον ὠραία, ὥστε πολλοὶ πιστεύουν ὅτι εἶναι ἡ ἰδία ἡ Ἀφροδίτη καὶ τῆς προσφέρουν θείας τιμᾶς. Αὐτὸ ἐξοργίζει τὴν θεάν, ἡ ὁποία διατάσσει τὸν υἱὸν τῆς, τὸν Ἔρωτα, νὰ κάμη ὥστε ἡ Ψυχὴ νὰ ἀγαπήσῃ τὸ χειρότερον ὄν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀντὶ τούτου ὁ Ἔρωτος ἐρωτεύεται ὁ ἴδιος τὴν Ψυχὴν καί, ὅταν, σύμφωνα μὲ τὸν χρῆσμον τοῦ Ἀπόλλωνος, ἡ Ψυχὴ ἐξετέθη εἰς ἓνα βράχον τοῦ βουνοῦ ὡς λεία εἰς ἓνα περρωτὸν δράκοντα, ὁ Ζέφυρος τὴν ἀνήρπασε καὶ τὴν μετέφερεν ἀπαλὰ εἰς ἓνα λιβάδι, ὅπου τὸ παλάτι τοῦ Ἔρωτος· ἐκεῖ ἀόρατα χεῖρα τὴν ὑπηρετοῦν. Τὸ βράδυ, πρὶν κοιμηθῆ, τῆς δίδουν ἓνα ποτὸν ὑπνωτικὸν καὶ ἔτσι δὲν βλέπει τὸν σύζυγον. Ἄν τὸν ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον, ὁ σύζυγος θὰ ἐξηφανίζετο.

* G. A. MEGAS, *Das Märchen von Amor und Psyche in der Griechischen Volksüberlieferung.*

Ἔρχονται ὁμως κατὰ παράκλησίν της νὰ τὴν ἐπισκεφθοῦν αἱ ἀδελφαί της — τὶς μετέφερε καὶ αὐτὲς ὁ Ζέφυρος —, βλέπουν εἰς ποῖον ὄνειρώδη κόσμον ζῆ ἡ Ψυχὴ καὶ φθονοῦν τὴν εὐτυχίαν της· τῆς ἐμβάλλουν φόβους καὶ τὴν συμβουλεύουν τὸ βράδυ νὰ χύσῃ τὸ ὑπνωτικὸν εἰς τὸν κόλπον της καὶ νὰ ἰδῆ ποῖος εἶναι ὁ σύζυγός της. Πείθεται εἰς αὐτὰ ἡ Ψυχὴ, ἀλλ' ὅταν τὴν νύκτα, εἰς τὸ φῶς τοῦ λύχνου, εἶδε νὰ κοιμᾶται πλάγι της ὁ Ἔρωτος, ἐταράχθη ὥστε στάλες καυτοῦ λαδιοῦ ἀπὸ τὸν λύχνον ποὺ κρατοῦσε ἔπασαν στὸν ὄμιον τοῦ Ἐρωτος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν πόνον ξυπνᾷ, ἀνοίγει τὰ φτερά του καὶ ἐξαφανίζεται. Ἀπελπισμένη ἡ Ψυχὴ ἀναζητεῖ τὸν σύζυγον. Μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις φθάνει στὸ παλάτι τῆς Ἀφροδίτης, ἐλπίζουσα νὰ εὔρῃ ἐκεῖ τὸν Ἔρωτα. Ἡ Ἀφροδίτη διατάσσει πρῶτον νὰ μαστιγώσουν τὴν Ψυχὴν καὶ κατόπιν τῆς ἀναθέτει δύσκολα ζητήματα: α) νὰ ξεχωρίσῃ ἓνα σωρὸν ἀπὸ σπόρους δημητριακῶν ἀνακατεμένους, β) νὰ φέρῃ μιὰ τουλούπα μαλλιά ἀπὸ ἄγρια πρόβατα, γ) νὰ φέρῃ νερὸ ἀπὸ τῆς Στυγὸς τὸν ποταμόν, καὶ δ) νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν Περσεφόνην μιάν πυξίδα μὲ θεῖον κάλλος. Ἡ Ψυχὴ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν μυρμηγκιῶν ξεχώρισεν ἓνα-ἓνα τοὺς σπόρους, ἐξετέλεσε μὲ ἄλλους βοηθοὺς καὶ τὰ ἄλλα ζητήματα, ἀλλὰ γυρίζοντας ἀπὸ τὴν Περσεφόνην δὲν ἀνθεξε στὴν γυναικεία περιέργεια καὶ ἀνοίξε τὴν πυξίδα· ἐξαπολύεται ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Ὑπνος καὶ τὴν νεκρώνει. Τότε ὁ Ἔρωτος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε θεραπευθῆ ἀπὸ τὴν πληγὴν, ἔρχεται εἰς βοήθειαν τῆς Ψυχῆς, κατακλείει τὸν Ὑπνον εἰς τὴν πυξίδα καὶ καταφεύγει εἰς τὸν πατέρα ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Ὁ Ζεὺς συγκαλεῖ εἰς τὸν Ὀλυμπον τοὺς θεοὺς καὶ συνιστᾷ νὰ νυμφεύσουν τὸν Ἔρωτα μὲ τὴν Ψυχὴν, διὰ νὰ γλυτώσουν καὶ οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὶς τρέλλες τοῦ παιδιοῦ τῆς Ἀφροδίτης. Ὁ Ἐρμῆς φέρνει τὴν Ψυχὴν εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὁ Ζεὺς τῆς δίδει ἀμβροσίαν καὶ γίνονται οἱ γάμοι τοῦ Ἐρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς. Μετὰ καιρὸν γεννᾶται τὸ τέκνον των, ἡ Voluptas.

Πολλοὶ ἐκ τῶν ἐρευνητῶν διερωτῶνται, ἂν πρόκειται περὶ παραμυθίου ἢ ἀρχαίου περὶ θεῶν μύθου, εἰς τὸν ὁποῖον συμμειγνύονται φιλοσοφικαὶ ἀντιλήψεις περὶ δεσμεύσεως τῆς ψυχῆς εἰς τὸ σῶμα. Εἶναι ἄλλως παλαιὰ ἢ τάσις, τοὺς μύθους καὶ τὰς λαϊκὰς ἀκόμη διηγήσεις νὰ τὰς ἐρμηνεύουν συμβολικῶς, δηλ. νὰ θεωροῦν τὰς διηγήσεις ὡς σύμβολα, ἤτοι νὰ τὰς μεταφράζουν εἰς ἐννοίας καὶ μάλιστα ἐννοίας συνήθεις εἰς τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον ἢ νὰ βλέπουν ἀλληγορίας εἰς αὐτάς.

Ἐν πρώτοις, διατί ὁ Ἀπουλήϊος ἐξέλεξε διὰ τοὺς ἠρώας του τὰ ὀνόματα Ἐρωτος καὶ Ψυχῆ; *Ψυχῆ*, κατὰ τὸν Reitzenstein, εἶναι τὸ ὄνομα μιᾶς ἐλληνοα-

νατολικῆς θεᾶς. Ἐπειτα διατί προσέδωκεν εἰς τὰς περιπετείας τῆς Ψυχῆς τόσον παράδοξον καὶ φανταστικὸν χαρακτῆρα ; Καὶ τί σημαίνει ἡ ἀποθέωσις τῆς Ψυχῆς εἰς τὸ τέλος τῆς διηγήσεως ;

Διὰ τὴν λύσιν τῶν ζητημάτων αὐτῶν ἐγράφησαν πολλά.

Πρῶτος ὁ Friedländer τὸ 1871 ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν εἰς τὸ γεγονός ὅτι τὸ θέμα τῆς περὶ Ἐρωτος καὶ Ψυχῆς διηγήσεως τοῦ Ἀπουληίου τὸ εὐρίσκομεν καὶ εἰς πολυαρίθμους λαϊκὰς διηγήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔχουν ἀπορροεῦσαι ἀπὸ τὸ λογοτεχνικὸν κείμενον. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἡ καταλείβει τῆς διηγήσεως τοῦ Ἀπουληίου, ἡ ἀποθέωσις τῆς Ψυχῆς, δὲν εὐρίσκεται εἰς καμίαν ἀπὸ τὰς λαϊκὰς διηγήσεις· εἶναι πλάσμα πλατωνικὸν τοῦ συγγραφέως.

Ἐκτοτε ὁ ἀριθμὸς τῶν παραδειγμάτων ηὐξήθη πολὺ. Ὅμοιαι διηγήσεις μὲ τὴν τοῦ Ἀπουληίου κατὰ τὸ περιεχόμενον διεπιστώθησαν σχεδὸν παντοῦ. Τὰς εὐρίσκει κανεῖς διαδομένας εἰς ἓνα τεράστιον γεωγραφικὸν χῶρον, ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὰς Κελτικὰς χώρας ἕως τὴν Ἰνδίαν καὶ ἀπὸ τὴν Σκανδιναβίαν ἕως τὴν χώραν τῶν Βερβέρων. Φυσικὰ αἱ διηγήσεις αὐταὶ παρουσιάζουν ἀξιοσημειώτους διαφορὰς μεταξύ των, ἀλλὰ τὸ θεμελιῶδες σχῆμα παραμένει εἰς κάθε περιπτωσιν εὐδιάγνωστον καὶ διακρίνεται εἰς τὸν Διεθνῆ Κατάλογον τῶν παραμυθιακῶν τύπων τῶν Aarne - Thompson ὑπ' ἀριθ. 425. Πρόκειται πάντοτε περὶ τοῦ γάμου μιᾶς κόρης μὲ ἓνα μυστηριῶδες ὄν, τοῦ ὁποῖου γάμου ἡ διάρκεια συνδέεται μὲ τὴν τήρησιν μιᾶς ἀπαγορεύσεως. Ἡ κόρη παραβαίνει τὴν ἀπαγόρευσιν καὶ ὁ σύζυγος ἐξαφανίζεται. Ἡ νέα γυναῖκα ἐξέρχεται εἰς ἀναζητήσιν του, ὑφίσταται τρομερὰς δοκιμασίας, ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος ἐνώνεται πάλιν μὲ αὐτόν.

Ἐπὶ τὴν μάστιγα τῆς πολυπληθῆς ὁμάδος παραλλαγῶν, ποὺ κατεγράφησαν ἀπὸ τὸ στόμα λαϊκῶν ἀφηγητῶν, ἡ ὁποία διακρίνεται μὲ τὸ στοιχεῖον Α καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀπαγόρευσις ἐν τῷ γάμῳ συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἴδῃ τὸ πρόσωπον τοῦ συζύγου της. Ἡ ἥρωὶς χύνει τὸ ὑπνωτικὸν καὶ βλέπει τὸν σύζυγον, ἀλλὰ στάλεις ἀπὸ τὸ κερί, ποὺ ἄναψε, πέφτουν στὸν ὄμῳν του. Ὁ σύζυγος ξυπνᾷ καὶ ἐξαφανίζεται. Ἀναζητῶντας τὸν ἡ ἥρωὶς φθάνει στὸ σπίτι τῆς μητέρας του, μιᾶς δράκαινας, ἡ ὁποία τῆς ἐπιβάλλει τρία δύσκολα ἢ ἀδύνατα ζητήματα, ποὺ ἡ ἥρωὶς κατορθώνει νὰ τὰ ἐκτελέσῃ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ συζύγου της. Τὸ τελευταῖον ἀπὸ τὰ ζητήματα εἶναι νὰ φέρῃ ἓνα κουτὶ ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν τῆς δράκαινας πενθερᾶς της. Ὁ κίνδυνος εἶναι θανάσιμος. Μὲ τὴν συμβουλήν τοῦ συζύγου της κατορθώνει νὰ φθάσῃ στὸ σπίτι τῆς δράκαινας καὶ ν' ἀρπάξῃ τὸ κουτὶ, ἀλλὰ στὸν γυρισμό, παραβαίνοντας τὴν συμβουλήν τοῦ συζύγου της, τὸ ἀνοίγει καὶ ξεπετάγονται ἀπὸ μέσα κάτι μυιγᾶκια ἢ ὄργανᾶκια μουσικά. Ἡ ἥρωὶς πέφτει σὲ

ἀπόγνωσι. Φθάνει τότε ὁ σύζυγος καὶ μ' ἓνα σφύριγμα ξανακλείνει μέσα στοῦ κουτί τὰ μυιγάκια, τὰ ὄργανάκια. Ἡ δράκαινα καὶ πάλιν ἐτοιμάζει τὸν χαμὸ τῆς κόρης : παντρεύει τὸ γιό της μὲ μιὰ δρακοπούλα καὶ βάζει τὴν κόρη νὰ κρατῆ τις λαμπάδες στοῦ νυφικὸ θάλαμο ὡς ποὺ νὰ καοῦν ὡς τὰ δάχτυλά της· ἂν ξεφωνήσῃ ἀπ' τὸν πόνο, ἡ δράκαινα θὰ ὀρμήσῃ μέσα στοῦ θάλαμο καὶ θὰ τὴν φάγῃ. Τότε πιά ὁ γιός της, ὁ δράκος, ἀποφασίζει νὰ γλυτώσῃ τὴν γυναῖκα του ἀπὸ τὰ δόντια τῆς δράκαινας - μάννας του καὶ βάζει τὴν δρακοπούλα νὰ κρατήσῃ αὐτὴ τις λαμπάδες. Κ' ἔτσι ἀντὶ τῆς ἡρωίδος ἡ δράκαινα τρώγει τὴν δρακοπούλα.

Ἐὰν ἐξαίρεσώμεν τὸ τελευταῖον ἐπεισόδιον τῶν λαμπάδων, ἡ ὁμοιότης τοῦ ὑποτύπου Α μετὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ἀπουληίου εἶναι πλήρης.

Ἀπὸ διαφόρους ἐρεῦνας ἔχει ἀποδειχθῆ, ὅτι ἡ προφορικὴ παράδοσις τόσον δι' Αἰσωπεύου μύθους ὅσον καὶ διὰ παραμύθια διασώζει ἀκραιφνέστερον τὴν ἀρχικὴν τῶν μορφῶν παρὰ ἡ γραπτὴ παράδοσις. Ἐκ τούτου ἡ ἀνερεῦνησις τῆς προφορικῆς παραδόσεως καὶ διὰ τὸ παραμύθι τοῦ Ἐρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς, ἦτοι τὸ παραμύθι διὰ τὸν ὑπερφυσικὸν σύζυγον παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, ἔγινε θέμα σοβαρᾶς λαογραφικῆς ἐρεῦνης.

Πρῶτος ὁ Γερμανὸς Ernst Tegethoff τὸ 1922 εἰς ἐκτενῆ ἐργασίαν ἐπεχείρησεν ἐπὶ τῇ βάσει 212 παραλλαγῶν τοῦ παραμυθίου αὐτοῦ ἐκ διαφόρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας νὰ καθορίσῃ, ποῖα μοτίβα ἀνήκουν εἰς τὴν ἀρχικὴν σύστασίν του καὶ ποῖα συνήφθησαν μετὰ αὐτὸ δευτερευόντως ἀπὸ ἄλλους τύπους παραμυθίων. Ὡς βάσιν τῆς ἐρεῦνης του ὁ Tegethoff ἔθεσε τὴν ἀρχὴν τῆς λογικῆς ἀνεξίξεως τῆς ὑποθέσεως τοῦ παραμυθίου.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑλικὸν αὐτὸ δὲν ἦτο ἀρκετόν. Ἐχει ἀποδειχθῆ ὅτι, διὰ νὰ δυνηθῶμεν ν' ἀποκαταστήσωμεν, ἔστω κατὰ προσέγγισιν, τὴν ἀρχικὴν μορφὴν, τὸν ἀρχέτυπον, μιᾶς λαϊκῆς διηγήσεως καὶ νὰ καθορίσωμεν τὸν τόπον καὶ χρόνον τῆς γενέσεως καὶ τὰς ὁδοὺς τῆς διαδόσεώς της, χρειάζομεθα ὅσον τὸ δυνατόν πλουσιώτερον ὑλικὸν ἐξ ὀλοκλήρου τοῦ Ἰνδοευρωπαϊκοῦ κόσμου.

Τοῦτο ἐπεχείρησε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ Σουηδὸς λαογράφος Jan - Öjvind Swahn, ἀξήσας, μετὰ μόχθους καὶ ἐρεῦνας δέκα ἐτῶν, εἰς τὸ πενταπλάσιον τὸ ὑλικὸν τῆς ἐρεῦνης τοῦ Tegethoff καὶ δημοσιεύσας τὸ 1955 μονογραφίαν «The Tale of Cupid and Psyche» ἐκ 493 σελίδων.

Ἡ ἐργασία τοῦ Swahn, παρὰ τινὰς ἀντιρρήσεις ὡς πρὸς τὰς θεωρητικὰς καὶ μεθοδολογικὰς ἀρχὰς τοῦ συγγραφέως, ἐξετιμήθη δεόντως ὑπὸ τῆς κριτικῆς¹. Ἡ διεξοδικὴ ἀνάλυσις 1042 παραλλαγῶν, προερχομένων ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ

1. Βλ. WALTER ANDERSON, Eine Monographie über Amor und Psyche, Hes-

Ἰνδοευρωπαϊκοῦ χώρου, ἡ ὑπαγωγή αὐτῶν ὅλων εἰς 14 ὑποτύπους ἐπὶ τῇ βάσει τῶν περιστατικῶν, ὑφ' ἧ συντελεῖται ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἔξαφανισθέντος συζύγου, καὶ ἡ ἐκ νέου ἔνωσις μετ' αὐτοῦ, ἡ μέθοδος τῆς ἐρεῦνης του, μὴ ἀπέχουσα τὸ παράπαν τῆς γνωστῆς ἱστορικογεωγραφικῆς μεθόδου, ἤγαγον τὸν συγγραφέα εἰς πορίσματα, τὰ ὁποῖα ἐκρίθησαν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὡς ὀρθά. Ἐνεγνωρίσθη δηλαδή, ὅτι ἐκ τῶν 14 ὑποτύπων ὁ ὑπὸ στοιχεῖον Α ἀποτελεῖ τὴν παλαιότεραν καὶ πληρεστέραν μορφήν τοῦ παραμυθίου, ἐκείνην ἐκ τῆς ὁποίας, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, παράγονται καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑπότυποι. Καὶ ἀκριβῶς μὲ τὸν ὑπότυπον Α συμφωνεῖ εἰς πολλὰ καὶ οὐσιώδη στοιχεῖα ἡ διήγησις παρ' Ἀπουλήϊω : τὴν ἀπαγόρευσιν ἐν τῷ γάμῳ, τὴν παράβασιν τῆς ἀπαγορεύσεως, τὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν οἶκον μιᾶς δράκαινας (ἢ μαγίσσης), ὅπου τῆς ἐπιβάλλονται δύσκολα ζητήματα, μεταξὺ ἄλλων ἢ ἐπίσκεψις εἰς μίαν ἄλλην δράκαιναν.

Παρὰ ταῦτα ὁ Swahn, θέλων προφανῶς νὰ εἶναι συνεπὴς πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ διδασκάλου του C. von Sydow, καθ' ἧ ἡ εὔρεσις τοῦ ἀρχετύπου τῶν καθ' αὐτὸ παραμυθίων (Wundermärchen) εἶναι ἀνεπίκτος, διότι ἡ ἀρχὴ τῶν χάνεται εἰς τοὺς παναρχαίους Ἰνδοευρωπαϊκοὺς χρόνους καὶ μόνον τὰς μορφάς, ὑφ' ἧς ἕκαστον διεμορφώθη ἕκασταχοῦ, ἦτοι τοὺς λεγομένους «οἰκοτύπους», δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, παρέρχεται ἐν σιγῇ τὸ κύριον καὶ βασικὸν ἐπίτευγμά του, τὸν καθορισμὸν τοῦ ἀρχετύπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀβιάστως καὶ ἀποδεδειγμένως ἡ ἐρευνά του καταλήγει. Ρητῶς ὅμως ὡς τόπον, ὅπου τὸ παραμῦθι τοῦ Ἑρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς ἐπιχωριάζει ἐν τῇ ἀρχικῇ καὶ πλήρει αὐτοῦ μορφῇ, ὁ Σουηδὸς ἐρευνητὴς καθορίζει τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου, δηλονότι τὴν περιοχὴν αὐτῆς, τὴν περιλαμβάνουσαν τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν, χωρὶς ὅμως νὰ θεωρῇ αὐτὴν καὶ ὡς τόπον καταγωγῆς τοῦ μύθου. Καὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἀφήνει τοῦτον νὰ χάνεται εἰς τὴν ἀχλὺν τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς προϊστορίας. Διὰ τὸ θέμα τέλος τῆς πηγῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Ἀπουλήϊος ἤντησε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ μύθου, ὁ συγγραφεὺς δὲν δεικνύει μεγάλο ἐνδιαφέρον.

Εἶναι προφανὲς ἐξ αὐτῶν τῶν πορισμάτων τῆς ἐρεῦνης τοῦ Swahn, ὅτι ἡ παράδοσις τοῦ παραμυθίου αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου ἐνέχει ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν.

sische Blätter für Volkskunde 46, 1955, σ. 118-130. KURT RANKE, ARV (Tidskrift för nordisk folkminnesforskning, Uppsala) 12, 1956, σ. 158-167. LUTZ RÖHRICH, Die Märchenforschung seit dem Jahre 1945, Deutsches Jahrbuch für Volkskunde 3, 1957, σ. 498-500. WALDEMAR LIUNGMAN, Die schwedischen Volksmärchen, Akademie-Verlag, Berlin 1961, σ. 95-97.

Αἱ πολλαὶ ἐκ πρώτης ὄψεως παραλλαγαί, τὰς ὁποίας μὲ περισσὸν μόχθον ὁ Swahn συνέλεξεν ἀπὸ παντοῦ, ἦσαν μὲν ἀρκεταὶ διὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἐρεῦνης, τὸν διαχωρισμὸν αὐτῶν εἰς ὁμάδας σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενας, ἀλλ' ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν συναγωγὴν ἀσφαλῶν καὶ ἀπηκριβωμένων πορισμάτων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κατὰ προσέγγισιν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχικῆς μορφῆς, τῆς ὁποίας ἡ πιθανότης, ὡς γνωστόν, αὐξάνει κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ προσαγόμενον εἰς τὴν ἔρευναν ὑλικόν. Εἶναι δ' ἀκριβῶς ἡ ἄνισος καὶ ἑλλιπὴς ἀνερεῦνης τῆς παραμυθιακῆς παραδόσεως τὸ κύριον μειονέκτημα τῆς ἱστορικογεωγραφικῆς μεθόδου, τῆς μόνης ἐν τούτοις ἐνδεικνυμένης διὰ μίαν παραμυθιολογικὴν μονογραφίαν. Πολλάκις εἰς τὴν ἔρευναν λαμβάνεται ὅ,τι προχείρως καὶ ὄλως κατὰ τύχην ἔχει κάπου συλλεχθῆ καὶ δημοσιευθῆ, ἀγνωσμένου συνήθως τοῦ πολὺ πλουσιωτέρου ἀνεκδότου ὑλικοῦ. Διὰ τὰ περιορισθῶ εἰς τὰ τοῦ παραμυθίου τοῦ Ἑρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς ἀνὰ τὸν μεσογειακὸν χῶρον, ὁ μὲν Tegethoff εἶχεν ὑπ' ὄψει ἐκ μὲν τῆς Ἰταλίας 61 παραλλαγάς, ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος 12, ἐκ δὲ τῆς Τουρκίας μόνον 3, ὁ δὲ Swahn ἐκ μὲν τῆς Ἰταλίας 106¹, ἐκ δὲ τῆς Τουρκίας — χάρις εἰς τὸν Κατάλογον τῶν Eberhard - Boratav — 75, ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος μόνον 35. Οὕτως ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμην τῶν κλασσικῶν φιλολόγων ὑπῆρξεν ἡ πηγὴ διὰ τὸν Ἀπουλήϊον, ἀντιπροσωπεύεται λίαν ἑλλιπῶς καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ Swahn, ἡ ὁποία ἔνεκα καὶ τινων ἀβλεπτημάτων καὶ σφαλμάτων περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν καθ' ἕκαστον στοιχείων πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ θεωρηθῆ ὀριστικῆ εἰς τὰ πορίσματά της, ὅσον ἀφορᾷ ἰδίᾳ εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν. Σημασίαν ἔξ ἄλλου διὰ τὴν ἔρευναν δὲν ἔχει μόνον ἡ ἐν τῷ χώρῳ διάδοσις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀριότης καὶ ἡ σχετικὴ ἀξία τῶν γενομένων κατὰ τόπους καταγραφῶν, πράγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐλήφθη, ὅσον ἔπρεπε, ὑπ' ὄψιν.

Ἀποφασίσας νὰ συμπληρώσω τὰ κενὰ τῆς ἐρεῦνης τοῦ Swahn κατέγινα ἀπὸ τοῦ 1956 εἰς τὴν περισυλλογὴν ἅπαντος τοῦ ὑλικοῦ τοῦ ἐγκατεσπαρμένου εἰς τὰς ἐκδεδομένας καὶ ἀνεκδότους συλλογὰς, τοῦ σχετικοῦ μὲ τὸ παραμῦθι τοῦ Ἑρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς. Ἡ συλλογὴ, πού κατήρτισα, περιέλαβε 494 παραλλαγάς ἔξ ὄλων τῶν περιοχῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τοῦ Πόντου μέχρι τῆς Καλαβρίας τῆς

1. Αὗται διὰ προσθηκῶν, ὑπὸ WALTER ANDERSON, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 126 κέ., ἠὺ-
ξήθησαν εἰς 123. Νεωτέρα διατριβὴ περὶ τοῦ παραμυθίου τοῦ Ἑρωτος καὶ Ψυχῆς ἐν
Ἰταλίᾳ ὑπὸ τῆς ANNA MARIA VERLATO TRIVELLATO τοῦ ἔτους 1965 - 66 παραμένει
ἀνεκδοτος. Βλ. ἔκθεσιν περὶ αὐτῆς παρὰ GIANFRANCO D'ARONCO ἐν Tradizioni 2,₁
1967, Padova, σ. 24 κέ.

Κάτω Ἰταλίας. Ἐξ αὐτῶν αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὸν ὑπότυπον Α εἶναι 89, αἱ δὲ λοιπαὶ ὑπάγονται εἰς ἑννέα ἐκ τῶν 14 ὑποτύπων τοῦ τύπου 425.

Δὲν θὰ σᾶς ἀπασχολήσω μὲ τὰ ἐπὶ μέρους πορίσματα τῆς μελέτης μου, ἢ ὅποια εἶναι ἐτοιμῆ πρὸς ἔκδοσιν εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν καὶ θ' ἀποτελέσει μονογραφίαν ἐκ 200 σελίδων. Ταῦτα ἀφοροῦν εἰς τὴν παράδοσιν τῶν καθ' ἕκαστον ὑποτύπων καὶ ἐν πολλοῖς τροποποιοῦν ἢ συμπληρώνουν τὰς γνώμας τοῦ Σουηδοῦ ἐρευνητοῦ. Μερικοὶ ἐκ τῶν ὑποτύπων ἔχουν τὴν κυρίαν διάδοσίν των εἰς τὸν ἑλληνοτουρκικὸν χῶρον καὶ εἶναι ἀποδεδειγμένως ἑλληνικῆς καταγωγῆς.

Θὰ σᾶς ἐκθέσω ἐν συντομίᾳ μόνον τὰ γενικά πορίσματα τῆς ἐρεύνης μου, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κυρίαν, τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ παραμυθίου τοῦ Ἑρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς.

Ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, ὡς αὕτη ἀντικατοπτρίζεται εἰς τὰς 89 παραλλαγὰς τοῦ ὑποτ. Α ἐκ διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐπιβεβαιώνεται τὸ κύριον πόρισμα τῆς ἐρεύνης τοῦ Swahn, ὅτι δηλ. ὁ ὑπότ. Α, πρὸς τὸν ὁποῖον κυρίως συμφωνεῖ ἡ διήγησις τοῦ Ἀπουληίου, ἀποτελεῖ τὴν ἀρχικὴν μορφήν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέρρευσαν ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑπότυποι, καὶ ὅτι οὗτος ἔχει ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μεσογείῳ τὴν παλαιότεραν καὶ καθαρωτέραν του μορφήν. Ἐκεῖνο, πού φαίνεται δύσκολον εἰς τὸν Σουηδὸν ἐρευνητὴν, εἶναι ν' ἀποδώσωμεν τὸν ὑπότ. Α, δηλ. τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ παραμυθίου, εἰς κάποιαν ἰδιαιτέραν περιοχὴν τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου. Ὁρισμένα ὅμως διαπιστώσεις τῆς ἰδίας του ἐρεύνης μᾶς βοηθοῦν εἰς τὴν λύσιν καὶ τοῦ προβλήματος αὐτοῦ.

Ἐν πρώτοις κατὰ τὸν Otto Weinreich (Archiv f. Religionswiss. τ. 28, 1930, σ. 93 σημ. 2), ἓνα μέρος τῶν ἰταλικῶν παραλλαγῶν στηρίζεται ἐπὶ λογίῳ δανεισμοῦ ἐκ τοῦ Ἀπουληίου. Ἐξ ἄλλου αἱ περισσώτεραι ἐκ τῶν ἰταλικῶν παραλλαγῶν τοῦ ὑποτ. Α προέρχονται ἐκ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας, ὅπου, ὡς γνωστόν, ἡ ἑλληνικὴ πολιτιστικὴ ἐπίδρασις εἶναι παλαιοτάτη, χρονολογουμένη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Magna Grecia. Τὴν γνώμην τοῦ Stith Thompson, ὅτι ὁ Ἀπουληῖος ἐπεξεργάσθη ἓνα ἰταλικὸ λαϊκὸ παραμῦθι, ὁ Walter Anderson ἀντέκρουσεν ὡς ὅλως ἀστήρικτον (Schweiz. Archiv f. Volksk. 45, 1948, σ. 223).

Αἱ τουρκικαὶ παραλλαγὰι τοῦ ὑποτ. Α εἶναι μὲν περισσώτεραι, 27 τὸν ἀριθμόν, ἀλλ' ἀναμφιβόλως οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔφεραν τὸ παραμῦθι τοῦ Ἑρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς ἀπὸ τὴν τουρανικὴν των πατρίδα· τὸ παρέλαβον προφανῶς ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθησαν τὸν 11ον αἰῶνα. Περὶ αὐτῶν ὁ Swahn ἐν σ. 424 λέγει: «ἐκ τῶν μὴ εὐρωπαϊκῶν καταγραφῶν τοῦ T. 425 αἱ τουρκικαὶ θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθοῦν πραγματικὰ ὡς ἑλληνικαί». Ἐκτὸς ὀλίγων εἰσαγωγικῶν μοτίβων καὶ τοῦ τελικοῦ τῆς μαγικῆς φυγῆς, ἡ τουρ-

κική παράδοσις, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ μοτίβα τοῦ δευτέρου καὶ κυρίου μέρους τοῦ ὑποτύπου Α, δὲν περιέχει εἰδικὰ τουρκικὰ μοτίβα, ἀλλ' ἀκολουθεῖ συνήθως τὴν «ἐλληνικὴν παράδοσιν» (Swahn σ. 268). Καὶ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι παρέλαβον τὸ παραμῦθι αὐτὸ παρὰ τῶν Περσῶν ὁ Swahn θεωρεῖ ὅλως ἀπίθανον, διότι οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον μόνιμον ἐγκατάστασιν ἐν Περσίᾳ, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν διέσχισαν κατὰ τὴν πρὸς Δυσμᾶς πορείαν των. «Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν T 425 Α ὀλίγα μόνον μοτίβα εἰς τὴν εἰσαγωγὴν εἶναι κοινὰ εἰς ἀμφοτέρως τὰς παραδόσεις, τὴν περσικὴν καὶ τὴν τουρκικὴν, καὶ προσέτι τὸ τελικὸν μοτίβο τῆς μαγικῆς φωνῆς, ἐνῶ τὰ κεντρικὰ μέρη τοῦ παραμυθιοῦ συνάπτονται κατὰ τὸ πλεῖστον στενῶς μὲ τὴν Δύσιν» (σ. 268). Ἐκτὸς τοῦ Swahn καὶ ἡ γνώμη τοῦ Tegethoff εἶναι, ὅτι «αἱ τουρκικαὶ παραλλαγαὶ (Fassungen) εἶναι δανεισμένα ἐκ τῆς ἐλληνικῆς» (σ. 105). Ἐξ ἄλλου ἡ ὁμοιότης τῆς τουρκικῆς μὲ τὴν ἐλληνικὴν παράδοσιν δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸν ὑπότυπον Α, ἀλλ' εἶναι πλήρης καὶ εἰς τοὺς ὑποτύπους Β, D, G, L, οἱ ὅποιοι ὅλως ἐλλείπουν ἐκ τῆς περσικῆς παραδόσεως.

Ὅπου ὁ Swahn, μὴ εὐτυχήσας νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει τοῦ ἀντίστοιχον ὕλικόν ἐξ Ἑλλάδος, εὐρέθη πρὸ χάσματος εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κοινῶν στοιχείων μεταξὺ ἰταλικῆς καὶ τουρκικῆς παραδόσεως, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ὑποτύπους E, F, G, K, ἐκεῖ ἐδέχθη ἀμοιβαίαν ἀνταλλαγὴν τῆς παραμυθιακῆς παραδόσεως μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Τουρκίας, ἐνῶ, ὡς εἶναι γνωστόν, οὐδεμία ὑπῆρξέ ποτε μεταξὺ αὐτῶν πολιτικὴ ἢ πολιτιστικὴ ἐπαφὴ καὶ ἐπικοινωνία. Τοῦτο μόνον διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ ἐλληνικοῦ παράγοντος ἠδύνατο νὰ συμβῆ, ἐπεβεβαιώθη δὲ πλήρως διὰ τῆς ἐρεῦνης τῆς ἐλληνικῆς παραδόσεως ἐκ τῆς παρουσίας τῶν ἰδίων στοιχείων καὶ ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους. Ἡ μακρὰ συμβίωσις καὶ ἐπικοινωνία εἰς τὸν καθόλου βίον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ὑπῆρξε τόσον στενὴ, ὥστε νὰ δημιουργῆται, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος, τὸ πρόβλημα τίς ὁ δίδων καὶ τίς ὁ λαμβάνων ἐν τῇ ἕξετάσει τῶν κοινῶν πολιτιστικῶν στοιχείων. Ἄλλως τε καὶ ὁ Swahn τὴν ἐλληνικὴν παράδοσιν θεωρεῖ «ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς μεταβατικὴν μεταξὺ Εὐρωπαϊκῆς καὶ ΝΔ. Ἀσιατικῆς παραδόσεως» (σ. 268).

Δὲν δύναμαι ἐν προκειμένῳ ἢ νὰ λάβω θέσιν καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ γενικὸν θέμα τῆς ἀρχικῆς πατρίδος τοῦ παραμυθίου μας. Πίστις μου εἶναι ὅτι τὰ παραμῦθια δὲν εἶναι παναρχαία κληρονομία τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσικῶν ὁμάδων, ὡς δέχεται ὁ Swahn, ἀλλ' ὅτι ἔχουν τὴν γένεσίν των ἐν ὠρισμένῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ ὅτι οὐδεμία ἐρμηνεῖα τῆς διαδόσεώς των εἰς διαφόρους λαοὺς εὐσταθεῖ, χωρὶς τὴν ἐκδοχὴν τῆς περὶ δανεισμοῦ θεωρίας, δηλ. τῆς μεταδόσεώς των ἀπὸ λαοῦ εἰς λαόν.

Τὰ καθ' ἕκαστον λοιπὸν δεδομένα, γεωγραφικὰ καὶ πολιτιστικά, ἄγουν ἡμᾶς

εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ διαδόσεως τοῦ περὶ Ἑρωτος καὶ Ψυχῆς παραμυθίου, τὸν ἑλληνικὸν χώρον, πολὺ βεβαίως πρὶν ἢ ὁ Ἀπουλήϊος ἐπισκεφθῆ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἡ πλοκὴ καὶ ἀνέλιξις τῆς ὑποθέσεως εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρουσιάζει ἐν τῷ συνόλῳ τοιαύτην πληρότητα καὶ ζωντάνια μὲ τὰς 89 παραλλαγὰς τοῦ ἀρχικοῦ ὑποτύπου Α, ὥστε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι, ἂν συνέβαινε νὰ λείπουν τὰ ξένα παράλληλα, ἡ ἀναπαράστασις τοῦ ἀρχαίου παραμυθίου θὰ ἦτο καὶ ἐκ μόνης τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως δυνατὴ.

Εἰς ἐπίρρωσιν τῶν ἀνωτέρω ἔρχονται αἱ γνῶμαι τῶν κλασσικῶν φιλολόγων, οἱ ὅποιοι ἠσχολήθησαν μὲ τὸ ἔργον τοῦ Ἀπουλήϊου καὶ τὸ θέμα τῶν πηγῶν αὐτοῦ. Τὰς γνώμας τῶν συνώψισεν εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων παραμυθιολόγων τῶν τελευταίων χρόνων, ὁ Γερμανὸς Walter Anderson: «Κλασσικοὶ φιλόλογοι», λέγει, «θεωροῦν ὅλως πιθανόν, ὅτι ὁ Ἀπουλήϊος καὶ ἐδῶ (ὡς εἰς τὸ κύριον μέρος τῶν Μεταμορφώσεών του) ἐχρησιμοποίησεν ἐν (ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἄγνωστον) ἑλληνικὸν λογοτεχνικὸν πρότυπον».

Ἀναφέρω ἐκ τῶν νεωτέρων τὸν καθηγητὴν τοῦ Κιέλου Erich Burck, ὁ ὁποῖος, εἰς τὴν νέαν ἔκδοσιν τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως τῶν «Μεταμορφώσεων» τοῦ Ἀπουλήϊου, προσέθηκεν ἀξιολόγους παρατηρήσεις «πρὸς κατανόησιν τοῦ ἔργου».

«Αἱ βραχεῖαι ἱστορίαι», λέγει, «τὰς ὁποίας ὁ Ἀπουλήϊος παρενέβαλεν εἰς τὰς Μεταμορφώσεις του, εἶναι ὡς δύναται ἅπαξ ἔτι ἐδῶ νὰ τονισθῆ, κληρονομία τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος... Ὁρισμένας ἀπὸ αὐτάς, λαμπρὰ δείγματα ρωμαντικῆς διηγηματικῆς τέχνης, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, παρέλαβεν ὁ Ἀπουλήϊος ἀπὸ τὴν αὐτὴν πηγὴν, πιθανῶς τὸν Ἀριστείδην τὸν ἐκ Μιλήτου... Ἡ διήγησις ὅμως περὶ Ἑρωτος καὶ Ψυχῆς καταλαμβάνει μίαν κεντρικὴν θέσιν εἰς τὸ μυθιστόρημα καὶ ὑπερβαίνει εἰς ἔκτασιν ὅλας τὰς ἄλλας παρεμβολάς. Ἐκ τούτου ἠθέλησαν ν' ἀποδώσουν εἰς τὴν διήγησιν αὐτὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν καὶ συμβολικὴν ἔννοιαν καὶ τὴν συνέδεσαν μὲ τὸ τελευταῖον βιβλίον τοῦ ἔργου, τὸ τῆς Ἰσιδος. Διότι ἐδῶ ἔχομεν νὰ κάμωμεν ἀναμφιβόλως μὲ μίαν μεγάλην παρεμβολὴν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἀπουλήϊου».

Ἐν τῷσούτῳ ἐξετάζων τὴν ἐσωτερικὴν ὑφὴν τοῦ ἔργου ὁ Burck συνάγει τεκμήρια ἐμφαίνοντα τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα καὶ τῆς διηγήσεως αὐτῆς. Τὸ ὅλον περιβάλλον, ἡ ὄλη σκηνογραφία καὶ ἠθογραφία ἐνθυμίζουσιν καὶ ἐδῶ ἑλληνικὸν κόσμον. Ἑλληνικὸν μαντεῖον ἐρωτᾶται. Φυσικὰ αἱ ἀπαντήσεις τοῦ θεοῦ ἐδόθησαν εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀπουλήϊος δὲν ἠθέλε νὰ περιλάβῃ εἰς τὴν διήγησίν του ἑλληνικοὺς στίχους, ἔπλασε τὸ ἀστεῖον, ὅτι ὁ θεὸς πρὸς χάριν του εἶχεν ὁμιλήσει λατινιστί. Εἰς τὰς θρηνηφῆδας κατὰ τὴν συνοδείαν τῆς Ψυχῆς ὑπὸ τῶν γονέων καὶ ἀδελφῶν της πρὸς ἔκθεσιν εἰς τὸν βράχον ἄδον-

ται κατά τὰς ἑλληνικὰς συνηθείας λυδικαὶ ῥοδαὶ καὶ ὁ ὑμέναιος ἠχεῖ λυπητερὰ ὧς νεκρικὸ μοιρολόγι.

Καὶ κατὰ τὸν Hartmut Erbse (Griechisches und Apuleianisches bei Apuleius), ἐκεῖ ὅπου τὸ ὕφος τοῦ παραμυθιοῦ ἐλάχιστα μετεμορφώθη βλέπομεν ἐν «τῇ διηγήσει ἑλληνικὰς ἰδέας καὶ ἑλληνικὰς σχέσεις. . . Τὸ παραμύθι ἀπέκτησε τὴν μορφήν, ποὺ ὑπόκειται εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἀπουληίου, ἐν Ἑλλάδι: erant in quadam civitate rex et regina, τ. ἔ. εἰς μίαν ἑλληνικὴν πολιτείαν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἢ διήγησις. Ἡ φήμη διὰ τὴν ὠραιότητα τῆς Ψυχῆς ἐξαπλώνεται πᾶνω στὴ στεριά καὶ στὰ γειτονικὰ νησιά — τὸ θέατρον λοιπὸν εἶναι ἡ περιοχὴ τοῦ Αἰγαίου —, ὁ χρησμός ἐνὸς ἑλληνικοῦ θεοῦ, τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Κλάρου, θέτει εἰς κίνησιν τὴν πράξιν. . . Τὸ αὐτὸ ἰσχύει διὰ τὰς δοκιμασίας τῆς Ψυχῆς, ἰδίᾳ διὰ τὴν πορείαν πρὸς τὸν Ἄδην, ὅπου περιγράφονται ὁ Χάρων μὲ τὸν ποταμὸν τῶν νεκρῶν καὶ ὁ κέρβερος».

Ἄλλοι φιλόλογοι ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων, ὡς ὁ Erwin Rohde δὲν ἀποκλείουν, ὅτι ὁ Ἀπουλήϊος καὶ εἰς τὴν ἐκτενεστέραν παρεμβολὴν τοῦ εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ ἑλληνικὸν πρότυπον. Πληροφορία, προερχομένη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ βου αἰῶνος μ. Χ. ἤτοι ἀπὸ τὸν Fulgentius, θεωρεῖ ὡς πηγὴν τοῦ παραμυθίου τοῦ Ἐρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς «τὴν συλλογὴν ἐνὸς Ἑλληνος ἀφηγητοῦ Ἀριστοφάντου τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία πιθανῶς ἀποτελοῦσε ὁλόκληρον «στέφανον» ὁμοίων ἐρωτικῶν διηγήσεων».

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, βέβαιοι δύνανται νὰ θεωρηθῆ, ὅτι ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐξ ἑλληνικῆς πηγῆς, γραπτῆς ἢ προφορικῆς, ὁ Ἀπουλήϊος ἠντλησε τὴν περὶ Ἐρωτος καὶ Ψυχῆς διήγησιν, τῆς ὁποίας τὸ τελευταῖον μέρος διεσκεύασε κατὰ τὰς συγχρόνους φιλοσοφικὰς καὶ μυστηριακὰς θεωρίας.

Ἡ μακρὰ καὶ συνεχὴς παράδοσις τοῦ περὶ Ἐρωτος καὶ Ψυχῆς παραμυθίου παρὰ τῶ ἑλληνικῶ καὶ τοῖς ἄλλοις λαοῖς εἶχεν ὡς φυσικὸν ἀποτέλεσμα, ὅτι προέκυψαν ἐξ αὐτοῦ σὺν τῶ χρόνῳ ποικίλαι παραλλαγὰι καὶ ἀποκλίσεις, τὰς ὁποίας χαρακτηρίζομεν ὡς ἀποσχίδας ἢ ὑποτύπους τοῦ ἀρχικοῦ παραμυθίου. Μερικαὶ ἐξ αὐτῶν, ὡς ἡ ἔρευνά μου ἀπέδειξεν, ἰδίᾳ οἱ ὑπότυποι D, G, L καὶ ἡ μεσογειακὴ μορφή τοῦ ὑποτύπου B, εἶναι ἑλληνικῆς προελεύσεως.

Ἐκ τῆς ὅλης αὐτῆς ἐρευνῆς ἀπεδείχθη, ὡς νομίζω, ἡ ἑλληνικὴ καταγωγὴ ἐνὸς ἐκ τῶν ὠραιότερων καὶ εὐρύτατα διαδεδομένων παραμυθίων τοῦ Ἰνδοευρωπαϊκοῦ κόσμου. Ἄν δὲ δεχθῶμεν τὴν γνώμην ἐνὸς τῶν ἐπιφανεστέρων παραμυθιολόγων τῶν τελευταίων χρόνων, τοῦ Γερμανοῦ Walter Anderson, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ παραμύθι τοῦ Ἐρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς ἔχει μακρὰν καὶ πολὺπλοκον προῖστορίαν, ἡ ὁποία ἀριθμεῖ ζῶν ἴσως 1000 ἐτῶν πρὸ τοῦ 2ου αἰῶνος μ. Χ.,

ὄτε ἔγραψεν ὁ Ἀπουλήϊος, ἀναγόμεθα εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν, τὴν ἐποχὴν, ἣ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ γεννήτρια τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν μύθων.

Μῦθοι καὶ παραμύθια ἦσαν εἰς τὴν ἡρωικὴν ἐκείνην ἐποχὴν τὰ δημιουργήματα τῆς γονίμου καὶ εὐπετοῦς φαντασίας τῶν Ἑλλήνων. Ἰδίᾳ οἱ περὶ ἡρώων μῦθοι ἔχουν εὐδιάγνωστον τὸ παραμυθιακὸν περίβλημα. Ὅτι εἰς τὰ παραμύθια φέρεται ἀνωνύμως, εἰς τοὺς μύθους συνδέεται μὲ ὠρισμένα ὀνόματα. Ἡρακλῆς, Περσεύς, Πηλεὺς, Βελλεροφόντης, Ἀταλάντη εἶναι κατ' οὐσίαν ἥρωες παραμυθίων. Εἶναι λοιπὸν τὸ παραμύθι ἡ πρωιμωτάτη ποίησις τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ τῶν ἄλλων λαῶν. Καὶ εἶναι θαυμαστόν, ὅτι ἡ πνευματικὴ κληρονομία τῶν Ἑλλήνων διασφάζεται ἐν ἀδιασπάστῳ συνεχείᾳ μέχρι σήμερον ἀκραιφνῆς καὶ ἀλώβητος εἰς τὰ παραμύθια καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser teilt hier die Ergebnisse seiner Untersuchung über das Märchen von Amor und Psyche in der «griechischen Volksüberlieferung» mit. Besonders bezieht er sich auf einen der Unter-Typen dieses Märchens (Aarne-Thompson 425), nämlich den Unter-Typ A, mit dem die Erzählung des Apuleius hauptsächlich übereinstimmt. Die von Megas beigebrachten neugriechischen Varianten von A-T 425 erreichen die Zahl von 449, von denen 89 dem Unter-Typ A angehören.

Diesem Märchen hat schon der Schwede Jan-Öjvind Swahn eine ausführliche Monographie (The Tale of Cupid and Psyche, Lund 1955) gewidmet. Er bestimmt zwar als Ort, wo das Märchen von Amor und Psyche in seiner ursprünglichen und vollständigen Form beheimatet ist, ausdrücklich das östliche Mittelmeergebiet, d. h. den Raum, den Süditalien, Sizilien, Griechenland und die Türkei einnehmen, ohne aber diese Länder als den Ursprungsort des Mythos anzusehen. Und was die Entstehungszeit anbetrifft, lässt er diese sich im Nebel der indogermanischen Vorgeschichte verlieren. Für das Thema der Quelle, aus der Apuleius den Mythos schöpfte, zeigt Swahn kein grosses Interesse. Aber gewisse Feststellungen des Autors sind bei der Lösung dieses Problems behilflich.

Megas bemerkt zunächst, dass alle italienischen Varianten des Unter-Typs A (mit Ausnahme nur einer) aus Unteritalien und Sizilien stammen, wo, wie bekannt, der griechische kulturelle Einfluss bis auf

die Zeit der Magna Grecia zurückreicht. Dann wird es auch von Swahn (S. 268) anerkannt, dass die Türken das Märchen von Amor und Psyche nicht aus ihrer turanischen Heimat mitbrachten, sondern es von den Griechen Kleinasien übernahmen, wo sie erst im 11. Jahrh. eindrangen. Ein Beweis dafür ist dass die türkische Überlieferung ausser einigen einführenden Motiven, was den letzten und wichtigeren Teil des Unter-Typs A betrifft, «no special ones», wie Swahn sagt, «but usually follows Greek tradition».

Darauf nimmt Megas Stellung zu dem allgemeinen Thema der Urheimat unseres Märchens. Er glaubt, dass der Ursprung des Märchens nicht im uralten Erbgut der indogermanischen Sprachgruppe zu suchen ist, sondern in gewissen Zeiten und Gebieten, und dass eine Deutung seiner Verbreitung nicht möglich ist, wenn man die Theorie der Entlehnung, der Weitergabe der Überlieferung von Volk zu Volk ablehnt. Die einzelnen Fakten, geographische und kulturelle, führen uns in das Zentrum der mittelmeerischen Überlieferung des Märchens Amor und Psyche, nämlich in den griechischen Raum und in eine Zeit, lange, lange, bevor Apuleius Griechenland besucht hat. Auch zeigen Plan und Entwicklung der Handlung in der mündlichen Überlieferung der griechischen Welt mit ihren 89 Varianten des Unter-Typs 425 A in ihrer Gesamtheit ein edelartige Vollständigkeit und Lebendigkeit, dass wir behaupten können, dass, gesetzt den Fall, es gäbe keine fremden Parallelen, die Wiederherstellung des ursprünglichen Verlaufs des Märchens, der Quelle des Apuleius, einzig und allein aus der griechischen Überlieferung heraus möglich wäre.

Ausserdem schliessen klassische Philologen nicht aus, dass Apuleius auch in seiner grössten Einlage, d.i. in der Geschichte von Amor und Psyche eine griechische literarische Vorlage benutzt hat. Eine Nachricht sogar aus dem Anfang des 6. Jh. n. Chr. (Fulgentius) führt an, dass die Quelle des Mythos Amor und Psyche «die Sammlung eines griechischen Erzählers Aristophontes von Athen sei».

Wie es auch sein mag, es muss als absolut sicher angesehen werden, dass Apuleius seine Erzählung Amor und Psyche, deren letzten Teil er nach philosophischen und mystischen Ideen seiner Zeit umgeformt hat, in Griechenland und aus griechischen schriftlichen oder mündlichen Quellen geschöpft hat.
